

O BUDOWIE I TYPACH LEKCJI NIE TYLKO DLA MŁODYCH NAUCZYCIELI

Lekcja, zwana fachowo również jednostką dydaktyczną lub metodyczną, jest formą organizacyjną procesu dydaktycznego, służącą realizacji określonych zadań dydaktycznych. Uczestniczy w niej zespół uczniów w tym samym lub zbliżonym wieku oraz na podobnym poziomie rozwoju intelektualnego. Lekcja odznacza się stałą strukturą. Jej zapis składa się z określonych elementów, takich jak: temat i cele lekcji, metody i formy pracy, utrwalenie poznanych wiadomości, wprowadzenie i opracowanie nowych treści, kształcenie umiejętności, kontrolowanie stopnia ich opanowania i zadanie pracy domowej. W tradycyjnym ujęciu lekcja trwa 45 minut, choć coraz częściej, zwłaszcza w szkołach ponadgimnazjalnych, czas ten jest wydłużany nawet do 60 minut. Z reguły poświęcona jest jednemu przedmiotowi, wyjątek stanowi nauczanie zintegrowane na I etapie edukacji.

W dydaktyce ogólnej dominują cztery podstawowe typy lekcji:

a) **lekcja podająca**, która obejmuje następujące momenty kształcenia:

- organizacyjne i psychiczne przygotowanie klasy do pracy
- sprawdzenie pracy domowej
- przedstawienie i opracowanie nowych treści
- integrowanie nowych treści z dawniej nabytymi i ich systematyzowanie
- utrwalanie nowych treści przez próby stosowania ich w nowych sytuacjach
- wyjaśnienie założeń pracy domowej.

Według Richarda I. Arendsa syntaksa lekcji w modelu podającym zawiera cztery fazy, co przedstawia tabela.

Faza	Czynności nauczyciela
Faza 1. Przedstawienie celów i wywołanie nastawienia	Nauczyciel omawia cele i przygotowuje uczniów do nauki.
Faza 2. Przedstawienie czynnika organizującego materiał.	Nauczyciel przedstawia uporządkowanie wstępne i upewnia się, że stanowi ono podstawę uczenia się przewidzianego materiału i wiąże się z wiedzą uprzednią uczniów.
Faza 3. Przedstawienie materiału nauczania.	Nauczyciel przedstawia materiał, starając się nadać mu logiczny porządek i uczynić znaczącym dla uczniów.
Faza 4. Wzbogacenie i intensyfikacja procesu myślenia.	Nauczyciel zadaje uczniom pytania i wykorzystuje ich myślowe reakcje na podawane wiadomości w celu wzbogacenia myślenia oraz w celu kształtowania myślenia precyzyjnego i krytycznego.

b) **lekcja problemowa**, która obejmuje przede wszystkim:

- przygotowanie uczniów do pracy
- sprawdzenie pracy domowej, jako nawiązanie do lekcji poprzedniej

- stworzenie sytuacji problemowej, sformułowanie przez uczniów zagadnienia głównego oraz kwestii z nim związanych
- ustalenie planu pracy i w toku jego realizacji sformułowanie pomysłów jego rozwiązania
- sprawdzenie pomysłów rozwiązania na drodze empirycznej lub teoretycznej
- usystematyzowanie i utrwalenie nowych wiadomości
- zastosowanie ich w nowych sytuacjach praktycznych bądź teoretycznych – na lekcji lub w zadanej pracy domowej.

c) **lekcja operacyjna**, do której najważniejszych elementów należą:

- przygotowanie klasy do pracy i sprawdzenie zadania domowego
- uświadomienie uczniom zadania lekcji
- ustalenie zasad i reguł umożliwiających wykonanie tego zadania
- wzorowy pokaz danej czynności
- wykonywanie pierwszych działań przez uczniów pod kontrolą nauczyciela
- ćwiczenia systematyczne, odpowiednio urozmaicone
- zadanie pracy domowej sprzyjającej utrwaleniu sprawności.

d) **lekcja ekspozycyjna**, obejmuje najczęściej:

- przygotowanie klasy do pracy
- poznanie i zrozumienie wiadomości o eksponowanym dziele i jego twórcy
- uczestnictwo w ekspozycji dzieła, niekiedy powtarzanej w całości lub we fragmentach,
- dyskusja na temat głównych wartości dzieła
- twórcza aktywność uczniów zależna od charakteru dzieła.

Powyższa charakterystyka typów lekcji nie jest wyczerpująca, ale każdy model powinien, według Arendsa, składać się z pięciu części:

- podanie celów i wywołanie nastawienia
- pokazanie umiejętności lub opanowanie wiedzy stanowiących przedmiot lekcji
- ćwiczenia pod kierunkiem nauczyciela
- sprawdzanie osiągnięć i na tej podstawie dostarczenie uczniom informacji zwrotnej
- wyznaczenie samodzielnych ćwiczeń.

Rozróżnia się również typy lekcji wynikające z funkcji dydaktycznych, należą do nich m.in.:

- lekcje wprowadzające nowy materiał
- lekcje służące opracowaniu poznanego materiału
- lekcje powtórzeniowo-systematyzujące
- lekcje utrwalające
- lekcje sprawdzające postępy uczniów i oceniające rezultaty
- lekcje korektywno-upełniające
- lekcje zawierające wszystkie lub kilka wybranych ogniw procesu nauczania i uczenia się.

Rozróżnia się również typy lekcji w zależności od organizacji pracy, stosowanych metod i wykorzystywanych środków dydaktycznych. Należą do nich m.in. lekcje:

- pracy zespołowej
- uczenia się pod kierunkiem

- samodzielnej pracy uczniów
- dyskusyjne
- w laboratorium (lekcje języka obcego lub przedmiotów przyrodniczych)
- z wykorzystaniem filmu dydaktycznego, internetu
- wycieczki.

Warto zaznaczyć, że nie istnieje idealny, wzorcowy model lekcji oraz recepta na przygotowanie się nauczyciela do zajęć. We współczesnej szkole, w dobie nowych technologii, atrakcyjne stają się lekcje z wykorzystaniem filmów dydaktycznych, komputera, sprzętu audiowizualnego, internetu. Wiele zalet mają lekcje odbywające się poza szkołą, np.: w muzeum, teatrze, ogrodzie botanicznym czy obserwatorium astronomicznym.

Nawet najtrudniejsza lub mało atrakcyjna pod względem treści nauczania lekcja może być sukcesem i nauczyciela, i uczniów. Ważne, aby nauczyciel do lekcji był przygotowany, a swoją pasją zarażał uczniów. W przygotowaniu nauczyciela do lekcji niewątpliwą pomocą jest rozpisany konspekt. Jest to zaplanowany przebieg lekcji z celami, które nauczyciel chce osiągnąć. Należy w nim zapisać pytania, wątpliwości, informacje, które warto przedstawić. Konspekt nie może być jednak sztywnym, uniwersalnym planem, gdyż nigdy nie da się przewidzieć przebiegu lekcji w szczegółach. Najważniejsze elementy scenariusza lekcji:

- temat lekcji
- cele (cel główny i cele szczegółowe)
- metody i formy pracy
- materiały i środki dydaktyczne
- przebieg lekcji:
 - część wstępna (czynności organizacyjne, sprawdzenie listy obecności, nawiązanie do lekcji ostatniej, sprawdzenie pracy domowej)
 - wprowadzenie nowych treści
 - podsumowanie
 - zadanie pracy domowej.

Tradycyjne metodyki zalecają wprowadzenie do konspektu lekcji również daty odbywającej się lekcji, poziomu nauczania czy nazwy realizowanego programu nauczania. Warto również wprowadzić do konspektu przewidziany czas. Lekcja powinna przebiegać w określonych proporcjach: część wstępna i część podsumowująca po ok. 10 minut, część właściwa lekcji ok. 25 minut.

Bibliografia

1. R. I. Arends, *Uczymy się nauczać*, Warszawa 1998.
2. M. Nagajowa, *ABC metodyki nauczania języka polskiego*, Warszawa 1990.
3. W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 2003.